

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/340298801>

DOĞU-BATI İLİŞKİLERİ AÇISINDAN BİRLİKTE YAŞAM VE BİR ARADA YAŞAM BİÇİMLERİ

Conference Paper · March 2020

CITATIONS

0

READS

15

6 authors, including:

Gökhan Veli Köktürk

Akdeniz University

11 PUBLICATIONS 5 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

from westernization to globalization in Turkey [View project](#)

DOĞU-BATI İLİŞKİLERİ AÇISINDAN BİRLİKTE YAŞAM VE BİR ARADA YAŞAM BİÇİMLERİ

Gökhan V. Köktürk*

Özen Özlem Özcan**

Özet

Tarihin diğer adı da diyebileceğimiz Doğu-Batı çelişkisi ya da düşünce düzeyindeki çatışması, Batı düşünce dünyasının Doğu toplumlarına kendilerinde olmayan birtakım özelliklere ulaşmasını önermesi şeklinde geçmişten günümüze inşa edilmiştir. Batı toplumlarının yaşam pratiklerinde çok kültürlülüğün olmaması, buna rağmen Doğu toplumlarına örnek olarak birlikte yaşamayı önermesi çelişkisi yaratmaktadır. Nitekim Batı düşünce dünyası Doğu toplumlarına birlikte yaşamayı tavsiye ederken, kendisi de bir arada yaşamayı sürdürmektedir. Bu iki toplumsal yapı formu sosyokültürel yapı açısından farklılık göstermektedir; birlikte yaşam etnik, dini, mezhepsel vb. farklılıkların altının çizilmesi ve aralarındaki sınırların belirginleştirilmesini içerir. Bir arada yaşama ise ulus devlet yapılanmasına uyan bütüncül toplum yapısını içermektedir. Batı düşünce dünyası Doğu toplumlarına birlikte yaşamı hedef gösterirken, terör, güvenlik ya da ekonomi söz konusu olunca, ulusal çıkarların ön planda tutulması Doğu-Batı çelişkisinin günümüzdeki örneğini oluşturmaktadır. Kendinde olmayan özelliğe göre kendini tanımlamak ve Batı'nın belirlediği kategorilerden birine kendini dâhil etmek, yüzünü siyasi olarak Batıya dönmüş Doğu toplumları için temel bir karakteristiği oluşturmaktadır. Hızla yaşanan küreselleşme sürecinde her zamankinden farklı olarak Doğu'nun kendinde olan fakat farkında olmadığı sosyokültürel bir özelliğın Batı tarafından önerilmesi söz konusudur. Batı'ya göre Doğu toplumları çok kültürlü ve çok dilli yaşamalıdır, ancak bu özelliğın de yine Batılı sosyal bilimciler tarafından ortaya çıkarılması gerektiği, Doğu-Batı çelişkisinin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birlikte yaşam, doğu-batı, küreselleşme, toplumsal yapı

---

* Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, gkokturk@akdeniz.edu.tr

** Bilim Uzmanı, Bağımsız Araştırmacı, oz.enlemcan@gmail.com

Tarihin diğeri adı da diyebileceğimiz Doğu-Batı çelişkisi ya da düşünce düzeyindeki çatışması, Batı düşünce dünyasının Doğu toplumlarına kendilerinde olmayan birtakım özelliklere ulaşmasını salık verme şeklinde geçmişten günümüze inşa edilmiştir. Günümüzde çok kültürlülük adıyla yapılan önerme çok kültürlülüğün Batı toplumlarının yaşam pratiklerinde olmaması açısından her zamankinden farklılık arz etmektedir. Nitekim Batı düşünce dünyası Doğu toplumlarına birlikte yaşamayı tavsiye ederken, kendisi bir arada yaşamayı sürdürmektedir. Bu iki toplumsal yapı formu şu şekilde farklılık göstermektedir; birlikte yaşam etnik, dini, mezhepsel vb. farklılıkların altının çizilmesi ve aralarındaki sınırların belirginleştirilmesini içerir. Bir arada yaşama ise ulus devlet yapısına uyan bütüncül toplum yapısını içerir. Batı düşünce dünyasının Doğu toplumlarına birlikte yaşamı hedef gösterirken, örneğin terör söz konusu olunca ulusal çıkarlarını ön plana çıkartması Doğu-Batı çelişkisinin günümüzdeki örneğidir.

Sezer (1998:37)'in de belirttiği gibi Doğu-Batı konusu son dönemdeki gelişmelerle ortaya çıkmış değildir. Bu konunun üzerine çok fazla sayıda anlam atfetmeleri mevcuttur. Bu anlam atfetmeleri sonucunda, Doğu-Batı konusu, Doğu-Batı sorunu olarak dile getirilmiştir. B. Lewis'in “ Batı artık coğrafi bir terim değil, aynı zamanda kültürel, sosyal ve de son zamanlarda politik ve askeri bir varlıktır “ (1968:28) şeklindeki tanımlaması İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın alacağı şekiller açısından fikir vermektedir. Nihayetinde ise sorun; Batı'nın Doğu'ya uygarlık ve medeniyet aktarımı sorunsalı haline gelmiştir.

Kendinde olmayan özelliğe göre kendini tanımlamak ve Batı'nın belirlediği kategorilerden birine kendini dahil etmek, yüzünü siyasi olarak Batı'ya dönmüş Doğu toplumları için temel bir karakteristik oluşturmaktadır. Hızla yaşanan küreselleşme sürecinde her zamankinden farklı olarak Doğu'nun kendinde olan fakat farkında olmadığı sosyokültürel bir özelliğin Batı tarafından önerilmesi söz konusudur. Batı'ya göre Doğu toplumları çok kültürlü ve çok dilli yaşamaktadır. Ancak bu özelliğe sahip olması yine Batılı sosyal bilimciler tarafından gün yüzüne çıkarılması gereken bir sosyal gerçekliktir.

Günümüzde yüzünü Batıya dönmüş Doğu toplumlarının ortak algısı ise mağduriyet kavramı üzerinedir (Südaş ve Mutluer, 2010:32). Mağduriyet algısı, Doğu toplumlarında bireylerin yoksun olduklarını düşündükleri özgürlük, ekonomik refah, eğitim ve sağlık imkanları gibi alanlarda içselleştirilmiş ve sosyal bilimlere göç kavramsallaştırmasıyla yansımıştır.

Başka bir ifadeyle Batı, Doğu'ya uygarlığı ve medeniyeti aktarırken bunun en etkili yolunun yaşam biçimlerinin önerilmesi şeklinde düşünmüştür. Bunun sonucunda yüzünü Batıya dönmüş Doğu ülkeleri, Batı toplumları gibi bir yaşam biçimine ve hayat standartlarına

ulaşmayı hedeflemişler ve Batı toplumlarındaki yaşam biçimini yakalama derecesiyle kendilerini kategorize etme yoluna gitmişlerdir. Ancak Batı düşüncesindeki değişim, Batı düşüncesinin toplum merkezli olma özelliğini bir nebze olsun yitirmesine yol açmış ve küreselleşme söylemi ile Batı düşünce dünyası kendisini Amerikan pragmatizminin derin etkisine bırakmıştır. Fakat günümüzde görülen sosyal hareketler temelinde ele alınabilecek göç hareketlerinin sadece ekonomik kaygılardan oluşmadığı bunun yerine yaşanan küreselleşme sürecinin etkisiyle savaş, ekonomik refah, sığınma, doğal afet ve iklim özellikleri gibi nedenlerden dolayı oluştuğu ve bunun da yaşam biçimi adı altında ana bir kavram altında toplanabildiği söylenebilir.

Batı'nın kendi gibi olmayan Doğu toplumlarına şekil vermek istemesi yaşanan gelişmelerin temelini oluşturmaktadır. Bu şeklin nasıl olacağı ise Amerikan Cumhuriyetçi geleneğin savunduğu düşünceler çerçevesinde olmaktadır. Sezer (1998:42) 'in belirttiği gibi Batı dünyası diğer toplumlar ve kendi arasında bir ayırım yapmaktadır. Bu ayırımın günümüzdeki şekli ise küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yaşam biçimleri farklılığıdır. Küreselleşmeyi savunan Batı düşünce dünyası kendi içinde bir bütünlüğe ulaşamamış, ulus devlet yapılanmasının devam etmesi gerektiği yönünde refleksler göstermiştir. Nitekim konuyla ilgili görüşler içeren sosyolojik teorilerde de dünyanın iki güçlü aktörlerinden biri de ulus devlet olarak gösterilmiştir. Bu durum postmodern teorilerde kendini açıkça göstermektedir. Postmodern teoriler için devletin varlığını vurgulamak önemli sayılmıştır. Küreselleşmeyi ulaşılması gereken bir hedef olarak gösteren Batı düşünce dünyasında ulus devletlerin sınırlarının ortadan kalkması ve sorgulanması ile birlikte başlayan süreç mikro milliyetçilik akımının doğmasına ve önüne geçilememesine neden olmuştur. Başka bir deyişle milliyetçiliği yasaklayan Batı düşünce dünyası, günümüzde mikro milliyetçilikle karşı karşıyadır (Robertson and White, 2007:9).

1970 yıllarından sonra hızla yükselen kapitalist küreselleşme, özünde küreselleşme fikriyle aynı nitelikler taşımaktaydı. Ancak özellikle AB bünyesindeki ulus devletler güvenlik, göç ve adalet gibi sorunlarla karşı karşıya kalmışlar ve küreselleşmenin yalnızca ekonomi boyutunun ön planda olmasına neden olmuşlardır. Küreselleşme sürecinin ekonomik boyutuyla ön plana çıkması, ulus devletlerin ortadan kalkacağı söylemleri, beraberinde dünyayı tek bir yer olarak görme eğilimini getirmiştir. Bu durum sosyal bilimlerin özellikle sosyoloji ve antropolojinin karşı duruşuna neden olmuş, Batı düşünce dünyası karşısında sosyal bilimlerin ağırlığı ön plana çıkmıştır. (Robertson and White, 2007:56). Modern Sosyoloji'nin kurucusu sayılan Weber'in görüşlerinde de kapitalizmin Batı'ya özgü olduğu ve Batı toplumlarının belli dönemlerde yaşayacağı bir serüven olarak değerlendirilmesi,

küreselleşme sürecinin kapitalizmin yayılması ile anlam kazanacağı anlaşılmıştır (Sezer vd.2005:389) .

Gelişmeler sonrası, Doğu toplumlarında küreselleşme sürecinin kalıcı bir etki bıraktığını söylemek yerine, Batı toplumlarında birlikte yaşam düşüncesinin temelinde toplumsal yapıyı oluşturan birbirinden farklı unsurların tanımlanması ve belirginleştirilmesi söz konusu olmuştur.

Yüzünü Batı'ya dönmüş ve siyasi tercihini Batı'dan yana kullanmış Türkiye açısından durum, Batılılaşma başlığı altında sosyal bilimlere etkilemiştir. Bu durum en fazla sosyoloji disipliniyle gözlemlenebilir. Sosyoloji, Türkiye'de kurulduğu yıllar itibariyle toplumun Batılı gibi olmasını ve Batı'yı tanıtmayı kendine görev olarak seçmiştir. Batılılaşma konusunda kendine **siyasi örnek** olarak Batı'yı alan ülkeler arasında eşitsizlik temelinde toplumlar arası tabakalaşma meydana gelmiştir. Bu eşitsizliğin ölçüsü Batılılaşmadır.

Türkiye'de Batılılaşma konusu ele alınırken, genellikle yakın tarih değerlendirilmektedir. Yakın tarihin sonuçlarının tam olarak ortaya çıkmaması nedeniyle değerlendirmeler yüzeysel kalmaktadır. Bu durum Batı'nın, Batı dışı toplumlar hakkında 19.yy. başlarında sistematize ettiği açıklamalarının sonucu niteliğindedir. Başka bir deyişle Batı dünyasının kurguladığı dünya egemenliği görüşünün son şeklidir. Batı'nın Doğu toplumlarında olan ama onların farkında olmadığı sosyokültürel özellikleri ön plana çıkararak kendisi açısından ulusal perspektife ağırlık vermesi ise bir çelişki değil, kurulmak istenen dünya egemenliğinin bir tezahürüdür. Nitekim Türkiye'de Batılılaşma adı altında yaşanan değişimler bir medeniyet dönüşümünün ifadesidir. Bu medeniyet dönüşümü gerçekte kendini, Avrupa'yı gören Osmanlılar üzerine inşa etmiş ve Batılı ülkeler gibi olmakla medeni olunacağı görüşü benimsenmiştir. Medeni olmanın en önemli tezahürünün yaşama tarzında bulunduğunu ifade eden Osmanlı aydını, günümüzdeki küreselleşme sürecinde Batı düşünce dünyasının önümüze koyduğu hedefler doğrultusunda Doğu toplumlarına örnek teşkil etmiştir. Benzer şekilde Okay (1991:61)'ın belirttiği gibi Batılılaşma, modernleşme, yenileşme kendini en fazla yaşam tarzı alanında gösterir. Medeniyet değişimlerinin en kolay etki edebileceği yer yaşama tarzıdır.

Batı uygarlığı planlarını yaptığı dünya egemenliğine ulaşabilmek adına kuramsal temelde modernleşme kuramlarını ortaya koymuş, bu anlamda geleneksel toplumları Batı'ya yönlendirerek modern toplum olma yolunda teşvik etmiştir. Günümüzde ise geleneksel toplumların yerini çok kültürlü ve çok dilli dini toplumlar almış ve Batı kendinin öyle bir pratiği olmamasına rağmen birlikte yaşamayı Doğu toplumlarına salık verir hale gelmiştir.

Türk düşünce hayatı Batı dünyasına duyduğu aşırı güven nedeniyle aklın sorgulamasını hiç yapmamış, Batı'nın uzun süre etkisinde kaldığı kilise tahakkümü ve sonrasında yaşanan aydınlanma süreciyle ilgilenmemiştir.

Türkiye'nin Batılılaşma serüveni Doğu-Batı çelişkisi içinde anlaşılmalıdır. Türkiye Batılılaşma ile Batılı olmaya çalışırken, diğer yanda medeniyetler ittifakı adı altında Doğu'nun liderliğine ve öncü ülke olma konumuna kendini koymaktadır. Bu durum açıkça Batılılaşma hedefi yerine küreselleşmenin, siyasi tercih olarak ortaya konduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin son dönemde ülke içinde ve toplumlar arasındaki farklılıkları belirlemeye yönelik geliştirdiği stratejiler Batı dışı modernleşme sürecine karşılık gelmektedir. Başka bir deyişle bu Batı'ya rağmen Batılılaşma anlamına gelmektedir.

Türkiye Batılılaşma konusunda Batılılaşmayı hedef edinen ülkeler arasında en çarpıcı örnek olma durumunu sürdürmektedir. Nitekim tarihte eşi benzeri olmayan Kurtuluş Savaşı'nı Batılı ülkelere karşı vermiş hemen ardından ise Batı toplumlarını kendine örnek edinmiştir.

Batı dünyası Doğu'ya sürekli öğüt vererek akıl ve bilimin geliştirilmesi için çağrıda bulunmuştur. Ancak birbirinden kanlı iki dünya savaşı ve bunların yanında Hitler, Mussolini ve Stalin gibi insanlık adına hatırlanmak istenmeyecek şeyler yapan kişiler, Batı düşünce dünyasının ürünüdür.

Batı düşünce dünyası özellikle Avrupa kişilik üstüne incelemelere ağırlık vermiş ve parçalanmışlığın, bölünmüşlüğün, modernitenin doğal bir sonucu olduğu yönünde görüşleri kendisini takip eden Doğu toplumlarına aşılama başlamıştır (aktaran: Veli Urhan, Doğu Batı Dergisi, "Modernizm, Postmodernizm ve Personalizm", Yıl 2, Sayı 8, Ekim 1999, syf.143-145). Nitekim Batılı düşünürler moderniteyi bölünmüşlüğün, çelişkilerin ve belirsizliklerin kuşattığı bir insanlık deneyimi olarak görmektedir. Aynı zamanda Batı düşünce dünyası modernliği eleştirmeye başlamış, bu eleştirilerini de postmodernizm başlığı altında ele almıştır.

Başka bir deyişle modernliğin ve ulus devletin eleştirisini yine Batı düşünce dünyası yapmış ve dolayısıyla toplumsal yapıda bir gerilime yol açmıştır.

1960lı yıllardan itibaren modernizm kendi içerisinde kendisine tepki olarak postmodernizm düşüncülerini oluşturmuş (Urhan 1999:148); bölünme, farklılaşma ve ötekileştirme görüşlerini kendi içerisinde ve Doğu toplumları açısından tartışmaya açmıştır. Bu aynı zamanda ulus devletin ve bir arada yaşamının önünü kapamış, bunun yerine birlikte yaşama fikrine ağırlık vermiştir. Bu durum aslında pozitivizmin bilimde ve hayatın diğer alanlarında kemikleşmiş bir yapıya ulaşmasıyla açıklanabilir. Nitekim Doğu toplumlarının gelişim süreci içinde akıl ve deneye öncelik veren bir anlayışın yerleşmesi söz konusu

değildir. Dolayısıyla Batı düşünce dünyası ulaşmış olduğu ya da geçirmiş olduğu düşünsel evreleri Doğu toplumlarının da geçirdiğini varsayarak orada bir kültürel dönüşüm beklemektedir.

Dolayısıyla yapıyı öne çıkaran ve bireyi önemsemeyen yapısalcılık düşünce ekolü yerine post yapısalcılığı geliştiren Batı düşünce dünyası, günümüzde modernizm yerine postmodernizmi geliştirerek kişiliği ön plana çıkarmaktadır. Bu durum çeşitli kültür alanlarında ulus devlet ve bir arada yaşamayı sorgulamış ve sonunda Doğu düşünce dünyasının egemen olduğu kültür alanları için birlikte yaşamayı salık verir hale gelmiştir.

Batı düşünce dünyasının birlikte yaşam formunu ön plana çıkarması toplumsal yapıda diğerlerinin görmezden gelindiği, ötekileştirildiği ve hatta yok sayıldığı şeklinde hatalı bir algıya yol açmış, bunun neticesinde de ulus devlet yapısı ve bir arada yaşam geçirilen bir evre olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum pozitivist anlayışın bilimsel ve diğer kültürel alanlarda özneyi yok sayan, öznenin yaratıcı bir aktör olduğu fikrine kapalı olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla böyle bir anlayış Doğu toplumları için söz konusu olmamaktadır. Zira Doğu'nun Batı toplumlarının aksine birlikte yaşama pratiği zaten tarihi süreç içerisinde mevcuttur. Sorun Batı düşünce dünyasının ve Batı toplumlarının sorunudur. Nitekim Batı toplumlarının birlikte yaşama pratiği mevcut değildir. Bu durum özellikle orta çağın başlangıcından günümüze kadar yaşanan tarihi ve siyasi olaylar açısından ve de Batı'nın orta çağda yaşamış olduğu kilise baskısından kaynaklanan ve günümüze kadar gelen bir durumdur.

Günümüzde Batı toplumlarında görülen heterojen yapı, küreselleşmesinin etkisiyle şekillenmiş ve birlikte yaşam biçiminin kavramsallaştırmasıyla son halini almıştır. Ancak Batılı toplumların yaşam pratiklerinde birlikte yaşam olmadığından günümüzde Batı kaynaklı sosyal bilimler, nüfus ve göç hareketleri üzerine teoriler geliştirmek zorunda kalmışlardır çünkü Batı toplumlarındaki heterojen yapı sadece sosyoekonomik açıdan şekillenmiş, bunun haricinde toplumsalı oluşturan diğer unsurlar, homojen kalma özelliğini göstermiştir. Bunun sonucunda Batı toplumları, mikro milliyetçilik ve kültürel anlam kodları açısından sorun yaşıyor görünmektedir.

Birlikte yaşam ve bir arada yaşam şeklinde açıklayabileceğimiz yaşam tarzına yönelik değerlendirmelerde Batı dünya görüşünün öncelikle sanayi ve kalkınmayı, Doğu toplumlarına ulaşılması gereken amaç olarak gösterirken, şimdilerde ise kimlik ve farklılık ortak paydasında, Batı'nın yaşam pratiklerinde olmayan birlikte yaşamayı, Doğu toplumlarına ulaşılması gereken bir amaç olarak göstermektedir.

Kaynakça

Sezer, Baykan. (1998). Doğu Batı Ayrımı, Doğu Batı Dergisi,Sayı:2, 37-44 Ankara:Doğu Batı Yayınları.

Rrobertson, Roland ve White, Kathleen. (2007). What is Globalization?, The Blackwell Companion to Globalization (ed. George Ritzer),

Urhan, Veli Doğu Batı Dergisi, “Modernizm, Postmodernizm ve Personalizm”,Yıl 2,Sayı 8,Ekim 1999, 143-145.

Südaş, İlkay ve Mutluer, Mustafa. (2010). Daha İyi Bir Hayata Doğru:”Yaşam Biçimi Göçü”, Ege Coğrafya Dergisi,19/1, 31-47, İzmir.

Okay, Orhan.(1991) Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi, İst:MEB yayınları.

Sezer, Baykan;Eğribel, Ertan;Özcan, Ufuk.(2005)Tarihte Doğu-Batı Çatışması, Sosyoloji Yıllığı 12, İstanbul:Kızılelma Yayınları.